

چند مسأله مورد ابتلا چند مسأله مورد ابتلا

● رحیم شمیم

مکانی و یا خارج شدن از آن، «مستحب» است ابتدا افرادی که در سمت «راست» دیگران قرار گرفته‌اند، به آن وارد یا از آن خارج شوند! حال آن که این قلمزن با پرسش از صاحب نظران و پژوهش در کتاب‌های فقهی هنوز نتوانسته است به «استحباب» شرعی چنین عملی دست یازد. اگر چه به گفته برخی، برای جلوگیری از اتلاف وقت و تعارف‌ها و حل اختلاف‌ها کار پسندیده‌ای است. - آن چه در کتاب‌های فقهی دیده می‌شود، استحباب وارد شدن با پای «راست» به مسجد و با دست «راست» غذا خوردن و مانند آن است و نه چیز دیگر.

نکته‌هایی در احکام اسلامی وجود دارد که معمولاً مخاطبان آن‌ها را نمی‌دانند و با شنیدن این نکته‌ها از گوینده، انگیزه آنان برای آمدن به مجلس بیان احکام و گوش فرا دادن بیشتر می‌شود. در این مجال به چند نکته از این نکات می‌پردازیم.

با یاد سپاری این تذکر مهم که هر شخصی هنگام عمل به این نکته‌ها باید از فتوای مرجع تقلید خویش پیروی و تقلید کند:

نکته اول

گاه می‌گویند: هنگام وارد شدن به

نکته دوم

طبق فتوای بسیاری از مراجع معظم تقلید، سن بلوغ برای دختران تمام شدن ۹ سال قمری و برای پسران تمام شدن ۱۵ سال قمری است. با توجه به این که هر سال قمری برابر با ۳۵۴ روز و ۶ ساعت و در نتیجه به مقدار ۱۰ روز و ۱۸ ساعت از سال شمسی کم تر است، سن بلوغ دختران طبق سال شمسی تقریباً و احتیاطاً - نه دقیقاً - برابر با ۸ سال و ۸ ماه و ۲۰ روز و سن بلوغ پسران برابر با ۱۴ سال و ۶ ماه و ۱۵ روز خواهد شد. شایان ذکر است که برخی از مراجع تقلید به نکته‌ای در این زمینه تصریح کرده و فرموده‌اند:

«سن بلوغ برای دختران تمام شدن ۹ سال قمری است، و اگر قدرت انجام تکالیفی مانند روزه را ندارند، این گونه تکالیف - به جهت قدرت نداشتن - از آنان ساقط و برداشته می‌شود و در آینده باید آن‌ها را قضا کنند. ولی چنان چه بتوانند به طور منفصل و ناپیوسته، مثلاً به صورت دو روز در میان روزه بگیرند، باید همین کار را انجام دهند.»^(۱)

نکته سوم

گاه شنیده می‌شود که هنگام شستن

دست‌ها در وضو باید ۴ انگشت بالاتر از آرنج را نیز شست. در حالی که نگارنده این سطور چنین اندازه‌ای را در کتاب‌های فقهی نیافته است، بلکه آن چه در رساله‌های توضیح المسائل آورده شده، این عبارت است:

«وضوگیرنده برای آن که یقین کند آرنج خود را کاملاً شسته است، باید مقداری بالاتر از آرنج را نیز بشوید.»^(۲) پس چنان چه وضوگیرنده مقدار ۳ انگشت یا ۲ انگشت و یا حتی ۱ انگشت بالاتر از آرنج خود را بشوید و یقین کند که آرنج را به طور کامل شسته است، وضوی او صحیح است و هیچ اشکالی ندارد.

نکته چهارم

همان گونه که می‌دانیم آیه ۱۵ سوره سجده، ۳۷ سوره فصلت، ۶۲ سوره نجم و ۱۹ سوره علق از آیاتی هستند که واجب است پس از خواندن هر یک از آن‌ها یا گوش دادن به هر یک از آن‌ها فوراً سجده کنیم.^(۳) ولی باید توجه داشته باشیم که بنابر فتوای برخی از مراجع تقلید، انجام این سجده در صورتی بر انسان واجب می‌شود که شرایط زیر وجود داشته باشند:

۱- انسان آیه سجده را بخواند. پس اگر

آن را بنویسد یا در ذهنش تصور کند یا آیه در قلبش خطور نماید یا به آن نگاه کند، سجده بر او واجب نمی‌شود. (۴)

۲- انسان به آیه سجده گوش فرا دهد و آن را «استماع» کند. بنابراین، چنان چه آیه سجده به گوش وی بخورد و آن را بشنود و «سماع» کند، سجده بر او واجب نمی‌شود. (۵)

۳- انسان تمام آیه سجده را بخواند. پس در صورتی که قسمتی از آیه سجده را بخواند - هر چند خود کلمه سجده باشد - سجده بر وی واجب نمی‌شود. (۶)

نکته پنجم

طبق فتوای حضرت امام خمینی رحمته الله علیه و برخی دیگر، یکی از ملاک‌ها و معیارهای نگرفتن روزه، ضرر داشتن روزه برای انسان است، نه مریض بودن انسان. بنابراین، در صورتی که شخصی سالم و تندرست باشد، چنان چه روزه بگیرد و روزه برای او ضرر داشته باشد، نباید روزه بگیرد. از سوی دیگر، اگر شخصی مریض باشد، ولی روزه گرفتن برای وی ضرری نداشته باشد، باید روزه بگیرد. (۷)

نکته ششم

برخی از روزه داران گمان کرده‌اند که

اگر بخواهند پیش از ظهر به مسافرت بروند، می‌توانند در صبح همان روز و در خانه خود، روزه‌شان را باطل کنند. مثلاً چای و صبحانه بخورند. در حالی که طبق نظر بسیاری از مراجع معظم تقلید، باید روزه‌دار صبر کند تا به حد ترخص برسد؛ یعنی، به جایی برسد که دیوارهای شهر را نبیند و صدای اذان آن را نشنود، آن‌گاه می‌تواند روزه خویش را باطل کند. چنان چه پیش از رسیدن به حد ترخص، روزه‌اش را باطل کند، قضای آن را باید بگیرد و بنا بر احتیاط کفاره نیز بر او واجب می‌شود. (۸)

نکته هفتم

در رساله‌های توضیح المسائل مراجع معظم تقلید، مانند مسأله ۱۶۵۷ رساله حضرت امام خمینی «ره» نوشته شده است:

«بو کردن گیاهان معطر برای روزه‌دار مکروه است.»

برخی گمان کرده‌اند که استفاده از بوی خوش و عطر زدن برای روزه‌دار مکروه و ترک آن بهتر و داری ثواب است؛ در حالی که این چنین نیست و مراجعی مانند حضرت امام خمینی «ره» فرموده است: «عطر زدن و استفاده از

بوی خوش برای روزه‌دار نه تنها مکروه نیست بلکه هدیه و ارمغانی برای اوست. اما خوش بو شدن با مشک برای روزه‌دار کراهت دارد و نوییدن بوی غلیظ هم - در صورتی که به حلق برسد - برای وی بهتر است»^(۹)

نکته هشتم

برخی از مردم به گمان این که فطریه مهمان در شب عید فطر بر عهده میزبان است، مهمان به خانه خود دعوت نمی‌کنند، در صورتی که گاهی دادن فطریه این گونه مهمانان در شب عید فطر - با توجه به شرایط آن - بر عهده میزبان و صاحب خانه نخواهد بود، زیرا شرایط آن طبق نظر تعدادی از مراجع تقلید عبارت است از:

- ۱- مهمان پیش از غروب شب عید فطر بر صاحب خانه وارد شود. بنابر این، فطریه مهمانی که پس از غروب وارد می‌شود، بر صاحب خانه واجب نیست.
 - ۲- مهمان بارضایت میزبان آمده باشد.
 - ۳- مهمان نان خور میزبان محسوب شود.
- از این رو، چون بیشتر این گونه مهمان‌ها با یک شب غذا خوردن در خانه میزبان نان خور او محسوب نمی‌شوند، فطریه آنان بر صاحب خانه

واجب نمی‌شود و خود میهمان باید فطریه خودش را بدهد. البته - به طور مثال - اگر میهمان از شب بیستم ماه رمضان تا شب عید فطر در خانه میزبان افطار کرده و غذا خورده باشد یا از شب عید فطر تا ده شب پس از آن می‌خواهد میهمان صاحب خانه باشد، به طوری که عرفاً نان خور او محسوب شود، در این صورت است که صاحب خانه باید فطریه میهمان را بدهد.^(۱۰)

نکته نهم

یکی از مواردی که باید خمس بدهیم «منفعت کسب» است. بدین معنا که اگر از راه تجارت یا صنعت و یا کسب‌های دیگر مال و درآمدی به دست آوریم و پس از یک سال هزینه کردن برای خود و اعضای خانواده مان مقدار آن از آن باقی ماند و اضافه آمد، باید یک پنجم یا ۲۰٪ از این مقدار اضافه و باقیمانده را طبق دستور شارع مقدس اسلام، خمس بدهیم. از نکته‌های مهم در زمینه «احکام شناسی» این است که اگر شخصی روز آغاز سال خمس خود را اول مهر ماه سال ۱۳۷۹ قرار دهد، روز رسیدگی به مسائل خمسی‌اش در پایان روز سی و یکم شهریور ماه سال ۱۳۸۰ خواهد بود.

اضافه آمد و باقی ماند، خمس آن را بدهد. یا می‌تواند برای هر ماه و هر برج خود، سال خمسی قرار دهد و حقوق هر ماه و هر برج خویش را جدا نگه دارد تا چنان چه پس از هزینه کردن و گذشت یک سال از همان ماه و برج زیاد آمد، خمس آن را بدهد. بنابراین، کارمند مورد سؤال لازم نیست خمس حقوق خود را فعلاً بدهد.

نکته دهم

یکی از سؤالاتی که گاه مطرح می‌شود، این است که آیا شعبده بازی، تردستی، نمایش و حضور در مجالس آن و نگاه کردن به آن اشکال دارد یا خیر؟ در این باره برخی از مراجع معظم تقلید می‌فرمایند:

«بازی‌هایی که برای نمایش، سرگرمی و تفریح در بعضی از مجالس دیده می‌شوند و تردستی و زرنگی شخص را نشان می‌دهند و غرضی جز این در میان نیست اشکال ندارد. اگر انجام این کارها برای فریب دادن مردم باشد، نوعی از سحر و جادوگری است که به دست آوردن درآمد از طریق آن و حضور در مجالس آن نیز حرام است.»

چنانچه در روز بیست و نهم شهریور ماه سال ۱۳۸۰ سود و درآمدی به دست آورد و تا پایان روز سی و یکم شهریور ماه ۱۳۸۰؛ یعنی، تا دو روز بعد، آن را برای زندگی خود و اعضاء خانواده‌اش هزینه نکرد، باید خمس این پول را بدهد، اگر چه دو روز در اختیار او بیشتر نبوده است، و نباید تصور کند که خمس این درآمد را باید - در صورت اضافه آمدن - در روز بیست و نهم یا سی و یکم شهریور ماه ۱۳۸۱ بپردازد. اما برخی از مراجع معظم تقلید در باره حقوق‌بگیران و در پاسخ به پرسشی در این زمینه، نکته کاربردی و مهمی را فرموده‌اند که بدین صورت است:

سؤال: اگر کارمندی سال خمسی‌اش سرآغاز یکی از ماه‌های شمسی باشد، و حقوق خود را که به سختی تا پایان ماه می‌تواند با آن، هزینه‌های زندگی‌اش را تأمین کند یک یا دو روز پیش از فرا رسیدن سال خمسی‌اش بگیرد، آیا باید خمس آن را بپردازد؟

جواب: حقوق بگیر می‌تواند برای خودش سال خمسی قرار دهد و یک سال پس از دریافت اولین حقوقش که سپری شد، در صورتی که از هزینه‌های یک ساله زندگی‌اش مقداری از حقوقش

نکته یازدهم

دیگری از خود کف دست انجام پذیرد، وضو باطل نمی‌شود.» البته اگر خوب توجه کنیم، متوجه می‌شویم که این دسته از وضو گیرندگان، معمولاً پیش از شستن دست چپ خود و نه پس از آن، شیر آب را می‌بندند و سپس مشغول شستن دست چپ می‌شوند و غالباً عمل مسح را با رطوبت خارج که بعد از تمام شدن شستن دست چپ وارد شده باشد، انجام نمی‌دهند و در نتیجه اشکالی در صحت وضو ایشان پدیدار نمی‌شود.

نکته دوازدهم

گاهی انسان پس از انجام مسح احساس می‌کند که عمل مسح به خوبی انجام نشده و رطوبت به طور کامل به محل مسح منتقل نشده و آن را فرا نگرفته است. طبق فتوای برخی از مراجع بزرگوار تقلید، نکته‌ای که این گونه وضو گیرندگان باید به آن توجه داشته باشند، این است که نباید دوباره همان جای قبلی و مرطوب را مسح کنند، بلکه باید در ابتدا همان جا را خشک و دوباره آن را دست بکشند یا قسمت دیگری از محل مسح را که خشک است و قبلاً مسح نشده است، دست بکشند.

برخی از وضو گیرندگان برای پرهیز از اسراف، کار شایسته‌ای انجام می‌دهند، برای شستن صورت و دست‌ها، معمولاً شیر آب را باز می‌کنند، آب بر می‌دارند و سپس آن را می‌بندند. بر اثر انجام این کار، سر شیر آب، مقداری خیس و مرطوب می‌شود. همان گونه که می‌دانیم پیش از تمام شدن کامل شستن دست چپ می‌توانیم از آب خارج استفاده کنیم، ولی پس از آن و برای مسح سر و پا نمی‌توانیم از آب خارج و آب غیر وضو استفاده کنیم، پرسشی که در این جا پیش می‌آید این است که اگر وضو گیرنده پس از شستن کامل دست چپ و پیش از عمل مسح، شیر آب را که مقداری روی آن خیس و مرطوب شده است ببندد، آیا مسح و در نتیجه وضوی او بر اثر تماس با آب خارج، باطل می‌شود یا خیر؟

غالب مراجع مکرم تقلید در این باره چنین نظر داده‌اند:

«اگر رطوبت و خیسی روی شیر آب به اندازه‌ای کم باشد که به کف دست منتقل نشود یا بر رطوبت دست غلبه نکند یا مسح سر و پا با این رطوبت خارج صورت نگیرد، بلکه با رطوبت قسمت

نکته سیزدهم

بودن آن نیز بعید نیست.»

یکی دیگر از سؤالات مطرح شده، این است که اگر شخصی دمپایی و یا کفش دیگران را بپوشد و وضو بگیرد یا غسل و تیمم نماید، آیا باعث باطل شدن این گونه اعمال وی می‌شود؟

به جواب این سؤال از دفتر امام خمینی علیه السلام توجه کنیم:

سؤال: آیا با دمپایی یا کفشی که صاحب آن راضی نیست یا نمی‌دانیم که راضی است یا نه، وضو گرفتن و غسل و تیمم کردن صحیح است؟

جواب: باسمه تعالی؛

تصرف جایز نیست ولی وضو، غسل و تیمم صحیح است.

نکته چهاردهم

همان گونه که می‌دانیم، بستن چشم‌ها در نماز مکروه است. حال اگر نمازگزاری برای داشتن حضور قلب بیشتر در نماز، این کار را انجام دهد، آیا باز هم مرتکب کار مکروهی شده است؟ برخی از مراجع معظّم تقلید در پاسخ به این سؤال فرموده‌اند:

«چنان چه تنها راه داشتن حضور قلب در نماز، بستن چشم‌ها باشد، انجام این کار نه فقط مکروه نیست، بلکه مستحب

نکته پانزدهم

در بالای برخی از سجاده‌های نماز، کلمات و عباراتی مانند:

«الله اکبر» یا «لا اله الا الله» یا «آیات قرآن» یا «اسماء متبرکه» و یا غیر آن نوشته شده است. گاهی بعضی از نمازگزاران بدون توجه به بالا و پایین آن، آن را پهن می‌کنند، به طوری که هنگام نماز، پاهایشان روی این عبارتها قرار می‌گیرد. همچنین می‌دانیم ایستادن و نشستن روی چیزهایی که احترام آنها لازم است، مانند: نام خدا، آیات قرآن و نام‌های مبارک معصومان علیهم السلام ^(۱۱) حرام است. ^(۱۲) بنابراین، کسانی که روی این گونه سجاده‌ها نماز می‌خوانند، باید توجه داشته باشند که مرتکب این کار نشوند. توجه به این نکته در موارد دیگری، مانند فرش و زیلوی مسجدها و مجله‌ها و روزنامه‌هایی که دارای این گونه اسامی‌اند، ضروری است.

نکته شانزدهم

نماز خواندن با لباس «سیاه» مکروه است. ^(۱۳) آیا کسانی که برای عزاداری

امام حسین علیه السلام لباس «سیاه» می‌پوشند، هنگام خواندن نماز مرتکب کار مکروهی می‌شوند؛ بدین معنا که، ثواب نمازشان کمتر می‌شود؟

برخی از مراجع تقلید در پاسخ به این سؤال، چنین فرموده‌اند:

«چون پوشیدن لباس سیاه نشانه عزاداری امام حسین علیه السلام است و عزاداری آن حضرت کمال رجحان و ثواب فراوان را دارد، نماز خواندن با آن مکروه نیست.»

نکته هفدهم

هنگامی که امام جماعت در رکعت سوم یا چهارم نماز، مشغول خواندن تسبیحات اربعه با صدای آهسته است، کسی دیرتر به صف مأمومین نماز جماعت مغرب یا عشاء پیوسته و در رکعت اول یا دوم نماز خویش است و می‌خواند حمد و سوره نمازش را بخواند، باید در آهسته یا بلند خواندن آنها از امام جماعت و نماز جماعت پیروی کند و حمد و سوره نماز خود را با صدای «آهسته» بخواند نه با صدای بلند؛ چرا که امام جماعت و مأموم‌های دیگر در حال خواندن تسبیحات اربعه با صدای «آهسته‌اند.» (۱۴)

نکته هجدهم

برخی بر این پندارند که «احکام» فقط عبارت از مسائل عبادی، معاملاتی و زناشویی است، در حالی که از نظر معنای لغوی، جمع «حکم» و به معنای «دستور، فرمان، امر، قضاوت، و منع» است، و از نظر معنای فقهی عبارت از: «کلیه دستوره‌های عملی اسلام در تمامی ابعاد فرهنگی، اخلاقی، حکومتی، سیاسی، اجتماعی، تربیتی، عبادی، خانوادگی، قضایی، جزایی، هنری، نظامی، بهداشتی، کشاورزی، ورزشی، عرفانی، تربیتی و...» است.

برای روشن تر شدن و عینی تر شدن آن چه گفته شد، به «استفتائات» یا همان پرسش‌های مردم و پاسخ‌های حضرت امام خمینی رحمته الله علیه اشاره می‌کنیم:

تقلید در احکام و ابعاد مختلف

آیا تقلید در مسائل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، و خانوادگی واجب است؟

باسمه تعالی؛ «در تمام احکام شرعیه بر غیر مجتهد که نمی‌تواند احتیاط کند، تقلید واجب است و فرقی بین احکام سیاسی، اقتصادی، و اجتماعی و غیر آن نیست.» (۱۵)

تقلید در احکام فرهنگی

آیا درست است که ما به رادیوهای بیگانه گوش بدهیم؟ چون کسانی هستند که هر چه از رادیوهای بیگانه می‌شنوند، قبول می‌کنند و برای دیگران هم می‌گویند. آیا لازم است که ما به این رادیوها گوش کنیم و جواب این طور آدم‌ها را بدهیم یا خیر؟
باسمه تعالی؛ «اگر موجب انحراف و مفسده است نباید گوش کنید» (۱۶)

و دانش آموز او را تنبیه نماید؟ اگر می‌تواند تا چه قدر و در چه مواردی؟ اگر دست دانش آموز به وسیله زدن چوب و یا چیز دیگری سرخ شود، دیه دارد یا خیر؟
باسمه تعالی؛ «در صورتی که سرخ یا سبز (= کبود) و یا سیاه شود، دیه دارد.» (۲۰)

تقلید در احکام هنری

شبه سازی در نمایش‌هایی همچون تعزیه که فردی نقش یکی از ائمه اطهار علیهم‌السلام را می‌گیرد، به چه صورتی است؟
باسمه تعالی؛ «با مراعات احترام ایشان جایز است.»

تقلید در احکام اخلاقی

آیا غیبت بجهت نابالغ ممیز (۱۷) یا غیر ممیز جایز است؟
باسمه تعالی؛ «در بجهت ممیز جایز نیست.» (۱۸)

تقلید در احکام بهداشتی

رفتن به مسجد با پای عرق کرده که باعث آلوده شدن فرش مسجد می‌شود و بوی عرق مردم را اذیت می‌کند، چه حکمی دارد؟
باسمه تعالی؛ «اگر فرش مسجد آلوده می‌شود و مؤمنین اذیت می‌شوند، اجتناب (و دوری) نماید.» (۲۱)

تقلید در احکام سیاسی

آیا برای دفاع از اسلام و جمهوری اسلامی اجازه امام یا مرجع تقلید لازم است یا خیر؟
باسمه تعالی؛ «دفاع از اسلام و جمهوری اسلامی به هر نحو ممکن بر تمام مکلفین واجب است و مشروط به اجازه نیست.» (۱۹)

تقلید در احکام نظامی

وظیفه زنان مسلمان در امر جهاد حن

تقلید در احکام تربیتی

آیا معلم می‌تواند جهت تربیت کودک

انتشارات اسلامی، ۱۳۷۷، ج ۲، ص ۷۷۹، مسأله ۳.
۲- توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۱۴۹، مسأله ۲۴۶.

۳- همان، ص ۵۵۸، مسأله ۱۰۹۳.
۴- المبررة الوثقی، همو، ج ۱، ص ۶۸۵، مسأله ۳.
شهمان، ص ۶۸۴، مسأله ۲ (پاورقی).
۶- همان، ص ۶۸۵، مسأله ۴.

۷- تحریر الوسیله، آیت الله العظمی حاج سید روح الله موسوی خمینی، ۲ جلد، قم، مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان (چاپ آفتاب زری چاپ دوم مطبعة الآداب نجف، ۱۳۹۰)، ج ۱، ص ۲۹۳، مسأله ۱.
۸- توضیح المسائل مراجع، همو، ج ۱، ص ۸۹۴-۸۹۵، مسأله ۱۷۲۱.

۹- تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۸۸، مسئله ۱.
۱۰- توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۱۷۳-۱۷۵، ۱۹۹۷-۱۹۹۷؛ المبررة الوثقی، همو، ج ۲، ص ۳۵۵-۳۵۶، فصل ۲.

۱۱- همان، ص ۹۱، مسأله ۱۴۰.
۱۲- همان، ص ۱۶۴، مسأله ۸۸۳.
۱۳- همان، ص ۴۵۲، مسأله ۸۶۵.
۱۴- دفتر امام خمینی، بخش استفتانات، همان.

۱۶- استفتانات، تهیه و تنظیم از: دفتر انتشارات اسلامی، ۳ جلد، چاپ اول، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۲، ج ۲، ص ۴۱، سؤال ۱۱۳.

۱۷- بیجه میزبچه ای است که خوب و بد را می فهمد.
۱۸- استفتانات، همان، ج ۲، ص ۶۲۰، سؤال ۱۴.
۱۹- همان، (چاپ اول)، ۱۳۶۶، ج ۱، ص ۳۹۲، سؤال ۱.

۲۰- دفتر امام خمینی رحمته بخش استفتا.
۲۱- همان.

۲۲- استفتانات، همو، ج ۱، ص ۵۰۳، سؤال ۳۸.
۲۳- استفتانات، همو، ج ۲، ص ۶۲۴، سؤال ۲۸.

علیه باطل چیست؟

باسمه تعالی؛ «جهاد بر زنها واجب نیست، ولی دفاع بر هر شخصی در حدود توانایی و امکانات واجب است.» (۲۲)

تقلید در احکام خانواده

آیا جایز است پدر و مادر، فرزندشان را بدون دلیل و از روی عصبانیت و بی حوصلگی کتک بزنند، یا حق الناس برگردنشان است؟

باسمه تعالی؛ «جایز نیست؛ ولی برای تأدیب (و ادب کردن) در حد متعارف که موجب سرخی و سیاهی و کبودی نشود، جایز است.»

تقلید در احکام عرفانی

برنامه‌ای در سیر و سلوک برای این بنده ارائه بفرمایید. آیا عزلت (= گوشه نشینی) در اسلام جایز است یا نه، و اگر هست به چه مقدار و چگونه؟

باسمه تعالی؛ «بر خلاف متعارف بین مسلمین حرکت صحیح نیست.» (۲۳)

پی نوشت‌ها

۱- توضیح المسائل مراجع، به کوشش محمد حسن بنی هاشمی خمینی، ۲ جلد، چاپ اول، قم، دفتر